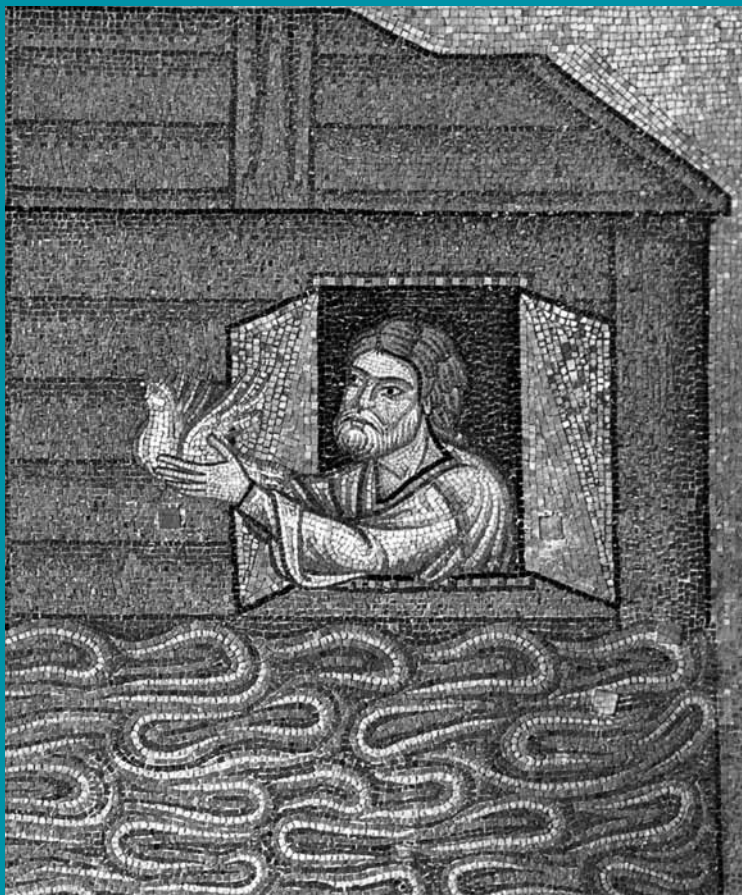

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Pinksteren 2015

Vrijheid

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
19e jaargang nr. 3, Pinksteren 2015

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
In de waarheid leven 1
Thema: Vrijheid 2
Serie: Op de groei
Zomertijd
Kennismakingsinterview
Bestuur en instellingen
Berichten uit de gemeenten
Internationaal
Boeken
Aankondigingen
Gestorvenen

Redactie

Nelle Amons, Jolanda van Dam, Jos van Damme,
Jolanda Gevers Leuven, Marianne de Nooi,
Marjolein te Pas

Redactieadres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Van den Berghlaan 46, 3853 KR Ermelo
tel. 0341-550606
e-mail: inbeweging@christengemeenschap.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 06-10298186
e-mail: vandammejos@kpnmail.nl
banknr. NL36INGB0009185951, BIC: INGBNL2A,
t.n.v. In beweging, 6721 BW Bennekom

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata

Michaëlnummer 1 juni 2015
Adventnummer 1 oktober 2015
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@christengemeenschap.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te plaatsen.

*Illustratie omslag: 'Noach laat de duif vrij',
Mozaïek San Marco Venetië (13e eeuw)*

De Christengemeenschap in Nederland en Vlaanderen Adressen en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=zondagsdienst voor de
kinderen, info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 1825 AT, 0226-345319,
M zo 10, di 9, do 10, za (info), K zo 9 (info)

Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 1081 HL,
020-6420769, bgg 4414949, M zo 10, wo 9,
do 10, za 9 of 11 (info), K zo 9.30 (info)

Antwerpen, H. Consciencelaan 107, B-2640 Mortsel,
03-4406821, M zo 10, wo 9.30, do 10 in Olen (info),
vr 9.30, K zo 9.30 (info)

Arnhem, Brugstraat 5, 6811 MB, 026-3621769,
M zo 10 (info), do 9.00 (info), K zo 9.30 (info)

Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 2517 EG,
070-3634898, M zo 10.15, di 9 (info), wo 10 (info),
do 9, vr 10.30 (info), K zo 9.30 (info)

Driebergen, Rijsenburgseleaan 2a, 3972 EJ, 0343-758838,
M zo 10.30 (info), di 9.30 (info), do 9.30, K zo 10
(info)

Eindhoven, Dorpstraat 122, 5504 HL, Veldhoven,
040-2221009, bgg 2520498, M zo 9.30 of 10.45
(info), wo 9.30 (info), vr 9.30 (info), K zo 10 (info)

Het Gooi, Veldweg 1, Bussum, 1404 CV, 035-5417957,
bgg 6563160, M zo 10, do 10 (info), K 11.15 (info)

Groningen, Lauwersstraat 3, 9725 HD, 0592-347059,
bgg 0594-659558, M zo 10.30 (info), do 10 (info),
K zo 10 (info)

Leeuwarden, Droevendal 9, 8911 KK, 0594-659558,
M zo 10.30 (info), wo 9.15 (info), K zo 9.45 (info)

Leiden, Vestestraat 49, 2312 SW, 071-5727618, bgg
071-5121459, M zo 10.30 (info), do 10 (info),
K zo 10 (info)

Meppel, Catharinastraat 44, 7941 JG, 06-40289590,
M zo 10.30 (info), wo (info), K zo 9.45 (info)

Middelburg, Lange Noordstraat 62 (geen postadres),
0118-591628, bgg 583352, M zo 10 (info)

Rotterdam, Lumeysstraat 33, 3039 ZN, 010-6652586,
bgg 4612203, M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30,
K zo 10

West-Brabant, Minckelersstraat 27 (geen postadres),
Breda, 076-5422983, bgg 5021945, M za 9.30 (info)

Zeist, van Tetslaan 4, 3707 VD, 030-6913868,
M zo 10.30, wo 9, do 8, vr 10 (info), K zo 9.30

Zutphen, Badhuisweg 27, 7201 GM, 0575-787294,
M zo 10.30, di 10 (info), do 9.15 (info), K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506

Groot Hertoginnelaan 4

2517 EG Den Haag

e-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl

website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

Vrijheid: een schitterend thema voor deze tijd van het jaar, die toe gaat naar de zomer, naar vakantie, naar 'doen waar je zin in hebt'. In de verschillende artikelen kunnen we echter lezen dat vrijheid bevochten moet worden en absoluut niet gelijk gesteld kan worden aan bandeloosheid of willekeurigheid. Een bekend lied zegt dat de mens zijn vrijheid waard moet zijn. Een nog krachtiger contradictie lijkt: 'Een vrije mens luistert naar de wetten.' Zelfs het artikel in de rubriek 'Op de groei' is aan dit zo belangrijke thema gewijd. Dat de zomer ook een tijd van inkeer kan zijn, op weg naar Michael, laat de bijdrage van Katarina Knijpenga zien.

Maar laat u niet na eveneens de verslagen, boekbesprekingen en aankondigingen te lezen: ook die geven iets weer van wat er in en om de Christengemeenschap leeft. Ik hoop dat u met de mijns inziens rijke inhoud van dit Pinksternummer veel fijne uren zult doorbrengen. Ik neem hierbij als lid van de redactie afscheid van u. Met heel veel plezier heb ik me voor 'In beweging' ingezet en ik ben dankbaar voor de rijke tijd die ik in en met de redactie heb mogen doorbrengen. U, lezers, dank ik voor de aandacht die u aan mijn schrijfsels hebt gewijd.

Nelle Amons

(Wat zullen we Nelle na negen jaar redactielidmaatschap gaan missen nu zij, tachtig lentes jong, 'met pensioen' gaat: haar mooie interviews, haar studies over engelen, armoede of vlinders, de berichten uit de gemeenten, de heldere taalcorrecties in andermans artikelen, de kostelijke anekdotes tijdens de redactievergaderingen ... Veel dank Nelle, het ga je goed! Namens de redactie, Marianne de Nooi).

In de waarheid leven

Wie zijn ogen voor een moment sluit, kan niets meer om zich heen zien. Deze eenvoudige handeling heeft tot gevolg, dat je je niet meer in je omgeving kunt oriënteren zoals je gewend was. Je hebt daar echter geen last van, omdat je je ogen alleen maar weer hoeft open te doen - en dat vergeet je natuurlijk niet.

Anders is dat met die wereld waarin alleen onze geestelijke kern, ons ware Ik, zich kan oriënteren. Van die wereld zijn we geïsoleerd geraakt doordat we het zintuig waarmee we haar kunnen waarnemen, ooit hebben gesloten - en vervolgens zijn vergeten het weer te openen! Daarom is onze geestelijke blindheid heel existentieel: we weten immers nauwelijks, welke ogen we zouden moeten openen en waarnaar we dan zouden moeten kijken om ons in die wereld te kunnen oriënteren.

Het Grieks, de taal waarin het Nieuwe Testament werd geschreven, laat ons zien dat er een gebied is waarover het vergeten geen macht heeft. Het kent het woord 'a-letheia', dat letterlijk 'on-vergetelheid' betekent en dat gewoonlijk wordt vertaald met 'waarheid'. Hier wordt ons Ik een richting gewezen. Wie zich ernstig de vraag stelt: wat is voor mij waar, wat past ten diepste echt bij mij?, die betreedt het gebied waarin je de blindheid van het vergeten aflegt, je ogen open doet en helder waarneemt waarnaar je wilt streven. Wie dat vervolgens ook daadwerkelijk doet, leeft in de waarheid. De waarheid die je vrij maakt om waarachtig jezelf te zijn (zie ook Joh. 8:32).

Ernst Terpstra

Thema: Vrijheid

"Het is ons niet toegestaan om zelf de vorm van ons levenslot uit te kiezen. Maar de invulling die we aan die vorm geven, die is van onszelf." De geïnterviewden in dit themagedeelte over Vrijheid maken deze woorden van Dag Hammarskjöld in hun leven waar. Wanneer de uiterlijke vrijheid in je leven door omstandigheden is beperkt, is het de innerlijk verworven vrijheid die bepaalt hoe je leven er uit gaat zien. Marjolein te Pas sprak met Lois Pot over de vrijheidsstrijd tegen rassendiscriminatie in het zuiden van de Verenigde Staten. Nelle Amons ging op zoek naar vrijheid ondanks een lichamelijke handicap. Maar ook wie alle vrijheid van de wereld lijkt te hebben kan in de problemen komen, schrijft David Mulder: want hoe kom je tot goede keuzes als er in een oneindig lijkende keuzevrijheid zoveel te kiezen valt? Tot slot laat Craig Wiggins zijn licht schijnen op de vrijheid in het religieuze leven en wel met name in de Beweging tot religieuze vernieuwing, zoals de Christengemeenschap ook wel heet.

"We put ourselves in the driver's seat" - Interview met Lois Pot

door Marjolein te Pas (geestelijke in de gemeente Driebergen)

"Mijn zusjes, broer en ik, we waren nog klein, toen midden in het verkeer onze auto het niet meer deed. De politie kwam en trok mijn vader ruw uit de auto. Hij werd aangehouden en meegenomen. Ons lieten ze gewoon zitten. We waren in alle staten natuurlijk, maar er kwam een blanke vrouw naar ons toe die ons troostte en ervoor zorgde dat wij thuis kwamen. Het is een van de echt traumatische dingen die ik mij herinner uit mijn jeugd, maar op een of andere manier heeft mijn engel mij zelfs toen iets goeds laten ervaren."

Aan het woord is Lois Pot-Mothershed, lid van de Christengemeenschap in Het Gooi, geboren in 1940 in Bloomburg (Texas, USA). Zij groeide op in Little Rock (Arkansas), in het zuiden van Amerika en maakte in de jaren '50 en '60 deel uit van de zwarte burgerrechtenbeweging, die gelijke rechten voor alle burgers in Amerika propageerde. Haar jongere zus Thelma was één van de *Little Rock Nine*, de negen zwarte leerlingen die in 1957 begeleid door militairen naar een blanke school gingen. In 1963 trouwde Lois met een Nederlander en sindsdien woont ze hier.

Kennis is vrijheid

Zij herinnert zich nog levendig 17 mei 1954, toen het Amerikaanse Hooggerechtshof de rassenscheiding in openbare scholen ongegrond verklaarde. Drie jaar later werd haar zus Thelma met acht andere zwarte kinderen door de zwarte gemeenschap uitverkoren om naar de blanke middelbare school in Little Rock te gaan en een begin te maken met de integratie. Zij was toen zestien jaar. Om te verhinderen dat deze zwarte kinderen (de jongste was vijftien) zouden binnenkomen, stuurde de gouverneur de Nationale Garde naar de school om hen tegen te houden. Daarop zorgde president Eisenhower dat militairen de kinderen beschermden. Zij vormden een kordon, waardoor zij de school konden binnengaan. Achter het kordon verzamelde zich een menigte spugende, schreeuwende, scheldende blanke mensen. Ze waren woedend, buiten zichzelf en bedreigden de zwarte kinderen, omdat zij vonden dat hun manier van leven op het spel stond.

"Mijn zus Thelma was het enige zwarte meisje in haar klas. De negen waren namelijk doelbewust in verschillende klassen geplaatst. Aan naschoolse activiteiten mochten zij

niet meedoen, niet aan drama en zelfs niet aan sport, wat zo belangrijk in Amerika is. Na schooltijd werden zij door de zwarte gemeenschap opgevangen en konden zij hun verhaal kwijt. Dat was heel belangrijk voor hen. In ieder geval zien eens in de tien jaar de negen elkaar weer bij de reünie, die wordt georganiseerd door het stadsbestuur van Little Rock. De school is door hun verhaal de belangrijkste toeristische trekpleister van de stad geworden."

De overgrootvader van Lois van vaderskant, Oscar Mothershed, werd als slaaf geboren. Het lukte hem te leren lezen en schrijven. Eenmaal vrij heeft hij een school opgericht voor kinderen van ex-slaven om hun kansen te vergroten. In zijn optiek betekende kennis vrijheid!

Hoe heb ik het gedurfd!

"Onderwijs stond in onze familie hoog in

het vaandel. Je moest onderwijs hebben, wilde je je verder kunnen ontwikkelen of kans maken op een baan. Education, education, education...! Mijn grootouders waren boeren. Zij hadden veel katoen, wat maïs en pinda's. Bij mijn vader waren ze thuis met z'n twaalfen, maar ieder die verder wilde leren mocht dat. Als je de kans kreeg om je verder te ontplooiën, dan was het vanzelfsprekend dat je die met beide handen aangreep. Zo was het ook in ons gezin."

"Zelf heb ik in 1955 op de middelbare school eindexamen gedaan. Op uitnodiging van de Philips University in Enid (Oklahoma) ben ik daar pedagogie gaan studeren, dankzij een beurs en een baan." Lois was de eerste zwarte student daar. "Onderweg ernaartoe, alleen, zonder ouders, wist ik maar één ding: dit moet ik doen! De tijd is rijp. Het is belangrijk voor de toekomst, voor de zwarte gemeenschap, voor mij, voor mijn kinderen. Ik voelde een enorme

Monument in Little Rock, uit respect voor de moed en de vastberadenheid van de negen studenten (tweede van rechts is Thelma)

drive! Als ik er nu aan terugdenk, denk ik wel: hoe heb ik dat gedurfd?"

"Ik ben opgegroeid in het zuiden van Amerika, waar ik mijn voelhorens altijd wijduit had staan: pas op, kijk uit! Wat gebeurt hier? Wat doet die persoon? Wat denkt hij of zij? Dat is een tweede natuur geworden. Maar als je jong bent, durf je bijna alles. Gelukkig, want als jonge mensen geen risico's zouden durven te nemen, dan zou er nooit iets veranderen in de wereld. En die verandering was meer dan nodig."

"We mochten niet in restaurants komen, soms was er wel een soort afhaalpunt. Gingen we op reis, dan moesten we genoeg proviand meenemen voor een picknick onderweg. Stonden we in een winkel op onze beurt te wachten en kwam er een blanke binnen, dan ging die voor. In de bioscoop was alleen op het balkon plaats voor ons als we geluk hadden.

Zitplaatsen in de bus waren alleen vanaf het middengedeelte voor ons beschikbaar, mits er geen blanke aanspraak maakte op die plek. Kwam je een blanke tegen op de stoep, dan maakte je plaats. Het is zo wonderlijk dat ik dat allemaal nog heb meegemaakt. Dat zoiets vanzelfsprekend werd gevonden... Dat het nog maar zo kort geleden is."

De echte blijde boodschap

De tijd was rijp voor verandering. En omdat de tijd rijp was, kwam alles in een stroomversnelling. De actie van Rosa Parks in 1955 in de bus in Montgomery – ze ging zitten en weigerde voor een blanke op te staan – was de aanleiding. "De zwarte burgerrechtenbeweging, die stond voor gelijke rechten en vrijheid van alle burgers in Amerika, ging daarna 'los'! Sommigen schilderen Rosa als een simpele ziel. Dat was zij niet. Ze wist heel goed wat zij deed en wachtte er op dat zij gearresteerd zou worden. Ze wist dat het gebeuren zou." Het incident bracht een massa op de been.

"In mijn studententijd ging ik met medestudenten naar een restaurant. We wisten dat

Lois Pot

ze mij daar niet zouden willen bedienen. Dan bleef ik zitten, totdat iemand zei: je moet nu echt weg. Soms was het zo, dat ze toch bereid waren me eten te geven. Of je ging heel demonstratief een kerk binnen die net als de rest van Amerika gescheiden was. Soms grepen ze niet in, soms wel. Tegen degenen die ons weg wilden hebben, zeiden we dan: We komen hier de echte blijde boodschap brengen. Wat jullie belijden is fout. De echte blijde boodschap is dat we één zijn."

"Ik ben christelijk opgevoed. Net als de familie en de school is de kerk héél belangrijk in de zwarte gemeenschap. Deze drie gemeenschappen vormden voor mij een stabiele basis. Ze betekenden voor mij steun in de rug

bij alles wat me overkwam, bij alles wat ik deed. Door het gevoel van saamhorigheid kon je overal tegen. Die basis werkt nog steeds door. Kom ik in een vreemde omgeving, dan red ik me wel. Dat heeft te maken met hoe ik toentertijd opgroeide, met die warmte van de gemeenschap om mij heen. Waar ik ook ben, die mensen zitten in mij."

Zelf de teugels in handen nemen

Als student heeft Lois Martin Luther King ontmoet. "Hij was een gentleman. Als hij binnenkwam, dan kwam er een man met een bijzonder charisma binnen. Maar wat me het meest is bijgebleven, is zijn stem. Hield hij een speech, dan was het 'booming', maar sprak je hem privé, dan had hij een zachte, meer fluwelen stem."

Toen Rosa Parks in 1955 bleef zitten in de bus, toen Thelma en die acht andere scholieren naar die blanke school gingen, toen Martin Luther King zijn strijd zonder geweld begon, toen gebeurde er iets bijzonders in

Amerika: de zwarte gemeenschap voelde zich niet meer uitsluitend slachtoffer. Men liet het hoofd niet meer hangen, maar rechtte de rug en stond op tegen het onrecht van rassenscheiding.

"Ook nu zijn er veel mensen die zich slachtoffer voelen en die mensen zijn soms heel boos. Zij zien wat er gebeurd is of gebeurt als iets dat hen wordt aangedaan. Dat is in zekere zin ook zo. Maar terugkijkend op mijn leven van meer dan 75 jaar, heb ik een slogan die voor mij heel belangrijk geworden is: 'We put ourselves in the driver's seat'. Dat betekent voor mij: wat je ook overkomt, blijf je niet verschuilen achter een slachtofferrol, maar probeer binnen de jouw opgelegde begrenzing de teugels zelf in handen te nemen en te houden. Bij alles wat er gebeurt, kun je in de beperking zelf bepalen wat te doen. Volgens mij is dat vrijheid: dat je binnen de opgelegde grenzen de vrijheid neemt geen slachtoffer te willen zijn."

Vlinders in een duikerpak

door Nelle Amons (gemeente Driebergen)

Toen in 1997 het boekje 'Vlinders in een duikerpak' van Jean-Dominique Bauby, dat ook verfilmd is, verscheen, baarde dat veel opzien, omdat hij lijdt aan het 'Locked-in-syndroom': hij kan door een beroerte alleen nog zijn linkerooglid bewegen. Met behulp van dat ooglid en een speciaal leesplankje met alfabet weet hij zijn glasheldere gedachten (vlinders noemt hij ze zelf) letter voor letter aan Claude Mendibil te dicteren, die hem met oneindig geduld helpt de letters tot woorden, tot zinnen, tot hoofdstukken en uiteindelijk tot een boek te laten worden. Een vrije geest en scherpzinnig schrijver beschrijft daarin glashelder met humor wat hem overkwam, wat hij dagelijks meemaakt in het verpleeghuis, maar vooral ook wat er in hemzelf omgaat. Een paar dagen na het verschijnen sterft hij.

Bauby behoort tot de mensen die door een ongeluk, een herseninfarct of -bloeding, een tumor of hersenvliesontsteking een hersenbeschadiging oplopen en daardoor gehandicapt raken. Anderen, zoals Stephen Hawking, een Engelse natuurkundige of NRC redacteur Pieter Steinz, overkomt dat door een chronische ziekte. Ook in onze ouderdom raken we allemaal gehandicapt. Dit betekent een moeizaam proces van verlies, loslaten en afscheid nemen van soms bijna alle mogelijkheden en vaardigheden van het lichaam en dat accepteren. Het gaat er dan vooral om te leren je niet te vereenzelvigen met je beperkingen en tot een patiënt te worden die het steeds over zijn of haar gebreken heeft, maar de individualiteit te blijven die je was, die tot al dit ongemak

een verhouding probeert te vinden. Gemakkelijker gezegd dan gedaan!

Er zijn ook kinderen die vanaf hun geboorte of kindertijd lichamelijke handicaps hebben: zij zijn blind of doof, soms zelfs blind én doof, hebben onderontwikkelde armen en/of benen (softenonslachtoffers), een groeistoornis (www.groeistoornis.nl) of een progressieve spierziekte (www.spierziekten.nl). Voor hen is het allerbelangrijkste, dat er mensen zijn die zich volledig met hun lot verbinden en hen ondersteunen bij hun worsteling om ondanks hun beperkingen een volwassen, vrij mens te worden. De verhalen over Helen Keller, die blind én doof was, de boeken van de blinde Jacques Lusseyran en *Die Stimme*, de autobiografie van de schitterende bariton Thomas Quasthoff, leggen hiervan getuigenis af.

Joke en Jacqueline

Toen Joke in 1987 in ons leven kwam, de vriendin en latere vrouw van onze zoon, een mooie jonge vrouw van 21, maakten wij van dichtbij mee wat het betekent te leven met steeds toenemende lichamelijke beperkingen door progressieve spierdystrofie. Zij kon toen al niet meer staan of lopen, alleen rechtop zitten door een insnoerend korset, dat haar erg hinderde en dat later operatief is vervangen door metalen stangen langs de wervels onder haar huid. Ze kon haar onderarmen optillen en haar handen gebruiken. Ze woonde zelfstandig in een aangepaste flat, dankzij de hulp vanuit het Fokus-project (www.Fokus.nl) en huishoudelijke hulp die zij zelf inhuurde. Twintig jaar later kon zij alleen nog maar haar vingers bewegen, haar hoofd met moeite rechtop houden en waren haar levenskrachten zo afgenomen, dat het aan- en uitkleden, eten en zitten zo veel energie vergden, dat haar stukje 'leven' heel klein werd. Zij stierf vredig vlak voor haar 41ste verjaardag. In onze herinnering leeft zij voort als een geestkrachtig vrij mens die de regie over haar leven met hand en tand verdedigde en haar besluiten soeverein nam.

Door de ervaringen met Joke, maar ook naar

Jacqueline (ca. 7 jaar) met haar loopfietsje

aanleiding van literatuur en wat ik had gezien op de Mytylschool waar mijn vader vroeger werkte, leefde bij mij steeds de vraag: Wat draagt ertoe bij om een mens, ondanks een lichaam dat het in hoge mate laat afweten, een innerlijk vrij mens te laten worden en blijven, een volwassen individualiteit?

Daarover ben ik gaan praten met Jacqueline Kool, nu 52, een vriendin van Joke. Zij heeft SMA (Spinale Musculaire Atrofie), een andere neuromusculaire ziekte. De eigen ervaringen met haar handicaps gebruikt zij in haar werk. Zo zette zij met anderen een organisatie op die 'Disability studies' ook in Nederland tot waardig vakgebied wil laten uitgroeien (<http://disabilitystudies.nl>). Zij schreef onder meer twee boeken: *Goed bedoeld* en *Eros in de kreukels*, die voor mij een eyeopener waren.

Van huis uit veel meegekregen

Jacqueline is de benjamin in een gezin met vier dochters waarvan de jongste twee SMA hebben. Het gezin woonde in Zijderveld, een

dorpje op 20 km van Utrecht. Met haar zus Irene, die zes jaar ouder is dan Jacqueline, vormde zij door de ziekte een soort bondje binnen het gezin. Zij hadden en hebben veel steun aan elkaar en wonen in het zelfde appartementencomplex, in een eigen Fokuswoning. Jacqueline beschrijft zichzelf als een positief ingesteld mens. "Ik lijk in dat opzicht op mijn moeder", zegt zij. Op mijn vraag hoe je met een lichaam met ernstige beperkingen leeft, antwoordt zij: "Allereerst is het er gewoon, je bent nu eenmaal zo. Hoe je daar mee uit de voeten kunt, heeft alles te maken met je erfelijkheidspakket, met je aanleg, je talenten, je plek in het gezin. Ik heb bijvoorbeeld een ander beeld van mijn moeder dan mijn oudste zus, die twaalf jaar met mij scheelt."

Ik vraag hoe zij zich voortbewoog toen zij jong was. "Als kind had ik thuis een soort drielertje waarmee ik mij steppend kon voortbewegen. Dit was speciaal voor mij bedacht, omdat ik zo veel viel. Met zeven jaar had ik mijn eerste rolstoel, toen ik twaalf was een elektrische. Ik was niet opstandig tegenover mijn lot, maar had er soms wel een dobber aan de achteruitgang te accepteren en afhankelijkker te worden. Onze moeder ging goed met ons gehandicapt zijn om, zij verzorgde Irene

tot zij 26 en mij tot ik 23 jaar was. Van huis uit hebben wij dus heel veel meegekregen."

Lange tijd was het onduidelijk wat Irene en Jacqueline voor ziekte hadden, wat – met name bij de ouders – grote onzekerheid opriep. "Ze dachten dat we spierdystrofie hadden en jong zouden overlijden. Dat kwam in onze streek meer dan gemiddeld voor, omdat daar veel 'in de familie' werd getrouwd. SMA en spierdystrofie worden manifest als beide ouders drager zijn. Ons levensperspectief werd totaal anders toen uiteindelijk de juiste diagnose was gesteld. Voor onze moeder en zussen een enorme opluchting, onze vader heeft dat helaas niet meer beleefd."

Jacqueline ging via de dorpschool, de MytylMAVO in Utrecht en een gewone HAVO naar de Sociale Academie, studeerde een jaar klassieke talen en ten slotte theologie aan de Katholieke Theologische Opleiding in Utrecht. Na de studie ging zij aan het werk, deels in en deels buiten de theologie. "Ik heb het gehandicaptenbeleid aan de Sociale Academie de Horst in Driebergen opgezet, hield me bezig met levensbeschouwelijk cursuswerk en lezingen als ZZP-er en schreef het boek *Goed bedoeld*, over levensbeschouwelijk

kijken naar handicap en ziekte. Ik ben mede-oprichter van een organisatie die bezig is om een vakgebied *Disability Studies* op te zetten in Nederland. Daar wordt kennis ontwikkeld over hoe je de samenleving zo kunt inrichten dat mensen vanzelfsprekend meedoen. Via onderzoek, onderwijs en kennisnetwerken kijken we bijvoorbeeld naar: Waar vindt uitsluiting plaats en waarom? Hoe kun je dat te lijf gaan? Inmiddels zijn er een lector en hoogleraar benoemd en op termijn willen we dat mensen een Master kunnen behalen."

Betekenisvol zijn voor anderen

"Hoe de buitenwereld naar ons en naar het gezin keek, had zeker invloed en maakte soms dat wij ons 'anders' voelden, buitenstaanders. De blik van de kerk (Gereformeerde Bond) was medebepalend daarin: of we zielig, meelijwekkend of moedig werden gevonden, of dat onze ziekte werd geduid als een straf van God of als iets dat anderen maande betekenis aan hun leven te geven. Het kwetste ons kinderen wel eens, maar we maakten er samen ook grappen over. Omdat wij niet, wat toch de opgave van meisjes was, goede huisvrouwen en moeders konden worden, leek de toekomst voor ons te liggen in verder leren. Dat was toen in Zijdeveld niet gewoon. Ik ontgroeide langzaam de kerk, al waren we op mijn veertiende overgestapt naar de Gereformeerd Kerk synodaal, waarin ik me veel meer thuis voelde. Ik ben er ten diepste van overtuigd dat ik, naast een lichamelijk wezen met mogelijkheden en beperkingen, een spiritueel wezen ben. Ik ga nog wel eens naar een kerk, met name als Irene, die net als ik theologie studeerde, daar preekt."

Voor mensen met een beperking is het een enorme zegen dat er zoveel technische hulpmiddelen zijn. Jacqueline: "De computer en alles wat via computertechnologie is ontwikkeld, maar ook rolstoelen, tilliften en iets simpels als elektrische tandenborstels maken het leven veel gemakkelijker. Mensen met beperkingen kunnen daardoor deelnemen aan het gewone leven en veel zelf doen. Maar

daarnaast zijn er altijd mensen nodig, die ons helpen de dagelijkse dingen te doen, zoals schoonmaken, wassen en koken, ons helpen bij het aan- en uitkleden, onszelf wassen, toiletgebruik, enz. Iedereen weet, dat de regelingen op 1 januari enorm ingewikkeld zijn geworden en er veel bezuinigd wordt op voorzieningen als huishoudelijke hulp en PGB (Persoonsgebonden Budget). Die tendensen zijn zorgelijk, omdat dit de voorwaarden zijn waarop mijn leven als mens én als participérend burger in deze samenleving draait. Als voorzieningen wegvallen of als ik daar geen eigen regie meer over kan voeren, word ik gehandicapt gemaakt dan nodig is."

Gelukkig staan daar vele 'goede krachten' in het leven tegenover. Ook daar spelen mensen een grote rol: vriendschappen, familie en de liefde. "Ik heb een latrelatie met een leuke man. We hebben het heerlijk samen en herkennen van elkaar hoe we in het leven staan. Humor maakt het leven oneindig veel lichter, het is een onontbeerlijke kracht. Met al mijn beperkingen en talenten voel ik mij wel een harmonieus mens. Ik heb vertrouwen in mijn spiritualiteit en geestkracht."

Het antwoord op mijn vraag: Wat draagt er toe bij om een mens, ondanks een lichaam dat het in hoge mate laat afweten, een innerlijk vrij mens te laten worden en blijven, zou kunnen luiden: Een mens is niet zijn handicap of ziekte, hij moet er vanuit zijn Ik mee omgaan. Lukt dat, dan betekenen zijn beperkingen niet noodzakelijkerwijze lijden. Hulp en ondersteuning bij het gewone dagelijkse leven is hierbij onontbeerlijk. Maar het allerbelangrijkste is, dat er mensen om iemand heen zijn die hem of haar als mens, als Ik-wezen (h)herkennen, in hem geloven, hem trouw zijn en zich met zijn lot verbinden. Jacqueline voegt toe: "Dan kan er ook wederkerigheid zijn. Als mensen de voorwaarden ervaren om de mens te kunnen zijn die zij zijn, en hun eigen leven te leiden, kunnen ze ook betekenisvol zijn voor anderen - en dat is voor ieder mens van groot belang."

**“Als je één pot jam hebt, pak je die pot jam;
als je er vier hebt, word je knettergek”**

(Toon Hermans, 1989)

door David Mulder (gemeente Driebergen)

Als Toon Hermans in 1989 met een oneman-show 25 jaar optreden in Carré viert, maakt hij de balans op van meer dan een kwart eeuw maatschappelijke veranderingen. We leven in een prachtige tijd, we hebben alles, er is veel mogelijk en de toekomst belooft nog meer welvaart en mogelijkheden te brengen. Nu goed, misschien beginnen we iets te veel te hebben. Een teveel waar Toon in een hilarische conference over 6-granen eieren, plastische chirurgie en hondjes, vraagtekens bij zet.

We leven inderdaad in een bijzondere tijd. Een bijzonder welvarende tijd. Als ik er 's avonds als ik ga koken achter kom dat mijn

eieren op zijn, kan ik zonder problemen even naar een winkel om dit gebrek te verhelpen. In die supermarkt heb ik dan ook nog eens de keuze uit minstens acht verschillende soorten eieren. Als ik het assortiment in de supermarkt goed bekijk, kan ik uit bijna alle producten minstens acht verschillende keuzes maken. Blijkbaar is het commercieel succesvoller om mensen keuzemogelijkheden te bieden dan de verkoop op een enkel merk te richten.

Waarom is onze tijd zo gefixeerd op keuzemogelijkheden en hoe echt zijn de keuzes die ons worden voorgeschoteld?

Met het verstrijken van de tijd ontwikkelt de mens zich. In het leven van een enkele mens is dit natuurlijk redelijk eenvoudig te zien,

Toon Hermans

bijvoorbeeld de periode in een leven waarop een kind de drang in zich begint te voelen om op eigen benen te staan, met eigen denkbeelden en eigen levenskeuzes. Anders gezegd: de periode waarin de overgang plaats vindt van kind naar volwassene. Ook in de ontwikkeling van de mensheid als geheel kun je zulke zaken ontdekken, hoewel natuurlijk algemener en anders van aard. Onze huidige tijd kun je dan zien als een moment in die ontwikkeling, waarin voor veel van onze medemensen precies dat element – een groeiende drang om op eigen benen te staan – een hoofdrol opeist in het leven.

Dingen die er toe doen

En dan wordt het spannend. Toon Hermans zegt: Als je tussen vier merken jam moet kiezen, word je knettergek. Daarmee bedoelt hij dat de betekenis van een pot jam in het leven niet zo groot is, maar als je voortdurend wordt gedwongen om daarover keuzes te maken, het vanzelf een veel groter gewicht krijgt. In zijn ogen verlies je de gezonde menselijke geest uit het oog wanneer je je druk gaat maken over dit soort keuzes. Maar waarom voelt het voor zoveel mensen dan als het ultieme levensgeluk?

De wens om een eigen mens met een eigen karakter te zijn, kan bevredigd worden door manieren te zoeken waarin je je van anderen kunt onderscheiden. Als ik kleren draag die net even anders zijn dan wat anderen dragen, als ik naar muziek luister die niet iedereen beluistert, als ik jam eet die niet ook door alle anderen gegeten wordt, maar vooral als ik dit kleurenpalet van mijn eigen uiterlijke leven zelf mag samenstellen uit een veelheid van keuzemogelijkheden, bevredig ik die wens op een directe en gemakkelijke manier. Dat kan natuurlijk massaal gebeuren (zoals in een supermarkt), maar ook exclusief, in de speciaalzaak of de natuurvoedingswinkel.

Is dan de welvaart van onze tijd, de zee aan mogelijkheden die we hebben, een schijnvertoning? Leidt het ons misschien af van die lagen van het leven waarin kunnen kiezen

ook echt een levensbelangrijke betekenis heeft?

Het is toch opmerkelijk dat onze zogenaamde primaire levensbehoeften (eten, behuizing, kleding e.d.) in onze welvarende samenleving tot een explosie van keuzemogelijkheden hebben geleid, maar dat die vrijheid op andere gebieden van het leven (onderwijs, gezondheidszorg) zo zwaar onder druk staat. De recente maatschappelijke onrust over de vrije artsenuitvoering is daar een goed voorbeeld van.

Zou het zo kunnen zijn dat het voor veel mensen veiliger is om hun behoefte aan keuzevrijheid te bevredigen met zaken die er eigenlijk niet toe doen? Als je namelijk het verschil wilt maken met zaken die wel een doorslaggevend gewicht hebben, betekent een beoordelingsfout ook echt iets en dat is beangstigend. Als ik er achter kom dat ik jarenlang de verkeerde soort hagelslag heb gegeten omdat een andere toch lekkerder blijkt, doet dat er niet zo toe. Als ik er achter kom dat ik jarenlang de verkeerde hagelslag heb gegeten omdat de producent ervan zijn cacaoboeren als slaven behandelt, wordt het spannender. Maar daar kom ik pas achter wanneer ik om mijn keuzes te bepalen naar andere zaken dan het uiterlijke houvast, dat smaak, merk, gewoonte of hipheid lijken te bieden, op zoek durf te gaan.

Het is een lastige paradox, dat we tegen elkaar zouden moeten durven zeggen: Laten we eens afkicken van onze keuzevrijheidsverslaving, zodat we serieus de verantwoordelijkheid van de vrije keuze op ons kunnen nemen.

Vrijheid en religieuze vernieuwing

door Craig Wiggins (geestelijke in de gemeente San Francisco, VS)

In de loop van verschillende oecumenische ontmoetingen die ik sinds mijn aankomst in San Francisco heb bijgewoond, is mij iets duidelijk geworden over de verhoudingen tussen onze 'Beweging tot religieuze vernieuwing' en andere geloofsgemeenschappen van tegenwoordig. De verbazing die mensen toonden, toen ik vertelde dat de Christengemeenschap geen verplichtende geloofsartikelen kent, maakte mij dit duidelijk.

Het ziet er mijns inziens zo uit: In de Christengemeenschap staan de rituelen in hun woorden, gebaren en verloop al tweeënegentig jaar onwrikbaar vast en dat alles om goede en verklaarbare redenen. Wat echter de leden en vrienden over al deze zaken – plus de Bijbel, de antroposofie en alle andere onderliggende inhouden – *denken*, staat een ieder vrij, zelfs nog vrijer dan de spreekwoordelijke vogel. Want – anders dan de vogels – kunnen, mogen en zullen de mensen denken. Wij kunnen zelfs nadenken over de diepste en heiligste zaken die wij in de eredienst en in de Bijbel tegenkomen.

Hoe vrij zijn wij?

Ik heb dit samengaan van 'vastgelegde rituelen' en 'vrijheid van denken' in geen andere geloofsgemeenschap die ik heb leren kennen, kunnen ontdekken. Over het algemeen zijn er bij andere godsdiensten ook wel enigszins vastgelegde rituelen, maar de bereidheid tot aanpassing is groot. De oorsprong en het spirituele gewicht van rituelen lijkt vaak onbekend of wordt niet (meer) belangrijk geacht. Het meest opvallende voorbeeld dat mij ter ore kwam, betrof een hooggeplaatste kerkelijk leider hier in San Francisco, naar aanleiding van de vraag naar een huwelijksritueel voor twee mensen van gelijk geslacht. Hij nam een potlood, streepte 'man' en 'vrouw' door en verving deze termen door 'persoon'. Zodoen-

de konden twee mannen in die kerk met elkaar trouwen. In de Christengemeenschap maken wij het ons niet zo gemakkelijk met de ons toe-vertrouwde teksten. In hoeverre zijn wij vrij?

Aangaande de vrijheid van meningsuiting: Ik ontmoet in veel geloofsgemeenschappen een stevig ontwikkeld gevoel, dat men zus of zo moet denken en voelen over allerlei kwesties, van de letterlijke acceptatie van de Bijbel tot en met de manier waarop nieuwe mensen aan de deur worden begroet. "Maar dat staat vast! Zo doen we dat altijd!" Hopelijk (her)kennen we deze tendens, de al te menselijke neiging om in vastgeroeste gedragspatronen te geraken, in onze beweging ook, wanneer zij de kop opsteekt. Onze gewoontelichamen zijn vaak heel sterk, wat ons ten goede komt in veel levenssituaties; maar dit zou niet mogen overslaan op het gebied van ons denken, voelen en willen. In hoeverre zijn wij vrij?

Op zoek naar het fundament van de vrijheid die wij in de Christengemeenschap kunnen ervaren, wandel ik nu door Johannes 6 en 14 naar de mensenwijdingsdienst en het credo. Wandelt u mee?

Vrije ruimte

In de Lijdenstijd horen we in Johannes 6:27: "Werkt niet voor de vergankelijke spijs, maar voor de spijs die blijvend is tot in het eeuwige leven, de spijs, die de Mensenzoon u zal geven; want op hem heeft God, de Vader, zijn zegel gedrukt."

Sinds enkele decennia kennen we het begrip 'loonslaaf' ofwel een mens die, min of meer vrijwillig, voor geld arbeid verricht. Ongeacht de inhoud van zo'n baan kennen velen het gevoel geketend te zijn aan een tijdschema, aan taken die je nooit vrijwillig zou verrichten, aan inhouden en ethische normen die je niet aanstaan. En desondanks doe je toch dat werk. Gewoonte alleen? Lethargie? Hebben

onzichtbare krachten ons van (een deel van) onze vrijheid beroofd?

Je kunt ook geketend raken aan dagelijkse gewoontes, zelfs het geliefde kopje koffie na de dienst is 'maar' een gewoonte. En hoe zit dat met de vastgeroeste ideeën en meningen? Je kunt tot de ietwat schokkende ontdekking komen, dat een deel van onze

ziel aan de materie geketend is. Hoe werken we dan voor de onvergankelijke spijs?

Christus biedt een mogelijkheid: "... leert vertrouwen door de werken voor zichzelf te laten spreken! Amen, amen, ik zeg u: Wie vertrouwt op de kracht die van mij in hem leeft, zal de werken, die ik doe, ook zelf volbrengen. Want ikzelf ga heen tot de Vader

'Hemelvaart', Ninetta Sombart (in eigen bezit van de kunstenaar)

en wat gij ook in mijn naam vraagt, zal ik volbrengen." (Johannes 14: 11-13, uit het evangelie van de zesde zondag in de Paastijd). Door zijn heengaan uit de fysieke wereld schept Christus een enorme vrije ruimte, waarin zijn volgelingen kunnen handelen. Hij vertrouwt het ons toe om in zijn navolging, in zijn naam te handelen. Aan ons de taak om steeds te onderzoeken of ons handelen ook echt vrij is. Wanneer handelen we dan vrij? Denken, voelen en handelen we zodanig dat er onvergankelijke werken uit ontstaan?

Iets opgeven

In de Vastentijd bestaat al eeuwenlang de praktijk, dat je in deze veertigdagentijd iets opgeeft, offert. Dit kan een ding, een gewoonte, een geliefd soort voedsel zijn. Wie dit serieus neemt, schept afstand tot zijn daden en gewoontes. Je begint jezelf in je handelen en denken van buitenaf gade te slaan. In deze open ruimte ontstaat vrijheid: bewustzijn van jezelf ontwaakt en je kunt op weg gaan naar vrijere keuzes in je leven. In spirituele zin kan dit 'offeren' leiden tot een vrijere ervaring van de Lijdensweek en de uiteindelijke viering van de Opstanding, dan wanneer je deze tijden met een overvolle rugzak van oude gewoontes, meningen en dingen ingaat. Beginnen we ons een beetje vrijer te voelen?

Wanneer we in de mensenwijdingsdienst ons offer brengen, zenden we dat als christelijke gemeente tot de Vadergod. Wie is deze 'christelijke gemeente'? Dat zijn volgens de tekst mensen die in vrijheid Christus als hun helpende leider hebben aangenomen. In vrijheid. Niemand kan zeggen: "Dat moet je doen!" De mensen in een zodanig samengestelde christelijke gemeente zijn, zoals de proloog van het Johannesevangelie constateert, "niet uit de bloedskrachten, niet uit het willen van de menselijke natuur, noch uit de wil van een man" tot hun inzicht gekomen (Joh. 1:13). In al hun zoeken en dwalen hebben zij, door geduldige geestelijke arbeid, de impuls tot gemeentevorming en tot erkennen van Christus in zichzelf gevonden.

In zichzelf ja, maar niet zonder hulp. Wij horen in de dienst onmiddellijk na deze woorden de zogenaamde inzettingswoorden, waarbij de priester knielt en de voortgaande zegening van brood en wijn tot lichaam en bloed van Christus een hoogtepunt beleven. Nog onder de indruk van dit kosmisch maal, schouwen we vooruit op de kruisiging en horen dat het gekruisigde lichaam de nieuwe belijdenis zal dragen en dat het uit de wonden vloeiende bloed deze nieuwe belijdenis als geloof zal meevoeren. Pas als we dit gebeuren ook nog in ons denken opnemen, zullen de nieuwe belijdenis en het nieuwe geloof *in* ons leven. Hier is, mede door het heengaan van Christus, in iedere mens een vrije ruimte geschapen.

God gelooft weer in de mens

Opvallend is dat het na dit intense gebeuren over het *denken* gaat, dat in verband wordt gebracht met 'de nieuwe belijdenis' en 'het nieuwe geloof'. Hier ontvouwt zich voor ons bewustzijn een driedelig proces.

In een *eerste stap* daalt het goddelijke af naar de mensen: de goddelijke wereld 'belijdt de mens' door het offer van het lichaam aan het kruis. Op deze belijdenis volgt het vloeien van het bloed: het geloof van de goddelijke wereld in de mens. Er komt beweging. God gelooft weer in de mens! Deze nieuwe belijdenis en dit nieuwe geloof zijn zuivere geschenken, waar wij niets voor hebben gedaan.

In een *tweede stap* worden we opgeroepen deze goddelijke geschenken in ons denken op te nemen en tot leven te brengen. We beginnen in te zien, dat het mysterie van Golgotha de mensheid uit een toestand van grote afhankelijkheid leidt naar een nieuwe wereld van vrije gedachten.

Heb ik mijn ziel op deze wijze voorbereid, dan kan in een *derde stap* Christus' lijdensdood, opstanding en openbaring in mij gaan denken. In deze drie stappen verenigen we ons met Christus zelf in zijn offer en zijn overwinning van de dood, het immense offer dat dit goddelijk-menselijk wezen voor ons gebracht heeft.

Hoe verliep het oerbeeld van deze driedelige weg? Veertig dagen na de Opstanding leefden de discipelen met Christus in een soort droomtoestand, geheel open voor de indrukken uit die wereld waarnaartoe hun leraar zich bewoog. In de dagen na zijn Hemelvaart sloten zij zich op en bleven bij elkaar. In zekere zin beroofden zij zichzelf van hun vrijheid. In deze gemeenschappelijke geestelijke scholingstijd bereidden zij zich voor op het (nog joodse) feest van Pinksteren ("Zij ver-

enigden zich allen geregeld in gebed...", Handelingen der Apostelen 1:14).

Dankzij hun inspanningen en dankzij hun leraar die bij hen bleef, ook al was hij onzichtbaar, waren de apostelen en zij die bij hen waren in staat een nieuw gemeenschap te stichten. Een gemeenschap in vrijheid, waar bloeds- noch volkskrachten belangrijk waren. Van belang was: de vrije, individuele aannahme van 'de nieuwe belijdenis' en 'het nieuwe geloof'. En daarna aan het werk ermee!

'Pinkstertafel, altaar uit Osnabrück', Westfälischer Meister (1380), Wallraf-Richartz Museum Keulen

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding – van voor de geboorte tot na de puberteit – aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind, als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. In deze bijdrage schrijft psycholoog en oud vrije schoolleerling Jacques Meulman over vrijheid in de religieuze opvoeding.

Hoe eerder, hoe beter!

door Jacques Meulman (psycholoog, gemeente Amsterdam)

De kwaliteit 'hoe eerder, hoe beter' loopt tegenwoordig als een tambour-maître voorop in de grote optocht van onderwijsvernieuwingen, die als een schetterende fanfare door het land trekt. Steeds maar weer schalt het 'hoe eerder, hoe beter' als een polyfone lokroep over ouders en kinderen die onderweg zijn. Vlaggen, vaandels en wimpels zwiepen door de lucht om het laatste restje twijfel te verjagen. 'Hoe eerder, hoe beter' klinkt zelfs door tot in de woon- en slaapkamers als het eigentijdse reveille van de opvoeding.

Of al die vernieuwingen ook verbeteringen zijn moet overigens nog steeds blijken, maar de overtuiging 'hoe eerder, hoe beter' lijkt daar geen seconde onder te lijden. Bij tegenvallende taalresultaten bedenken we gewoon weer nieuwe taalonderwijsplannen met als dominant keurmerk 'hoe eerder, hoe beter'. Dat heeft onder andere tot gevolg dat het taalonderwijs de drempel oversteekt naar de kleuterklas en zich daar onbeschaamd nestelt in de ontwikkeling van het kleine kind. Ook in het vernieuwde rekenonderwijs leeft de overtuiging dat deze kwaliteitsgarantie 'hoe eerder, hoe beter' op termijn zijn vruchten zal afwerpen. Vul maar in: 'Hoe eerder de kinderen ..., hoe beter ze later ...' en u kunt zelf vaststellen voor hoeveel gebieden dat tegenwoordig wordt beweerd. Het is een hardnekkig adagium dat voort jaagt tegen de stroom van het leven in, van virtueel einddoel naar misplaatste beginsituatie.

Bewustzijn van eigen vrijheid

Geldt dit motto voor alle lagen van het onderwijs, voor alle fasen van de opvoeding? Ja, daar ziet het wel naar uit en in ieder geval lijkt het oubollige 'alles op zijn tijd' van het menu verdwenen te zijn. Alhoewel, er is één gebied dat zich steeds meer lijkt te onttrekken aan deze invloeden. Dat is het gebied van de religieuze opvoeding, waar de opvatting lijkt te heersen dat je een kind niet moet opzadelen met een of andere religieuze overtuiging – niet vroeg, niet laat, helemaal niet!

De onderbouwing daarvan is, dat het kind daardoor vrij blijft om later als volwassene zijn eigen religieuze keuzes te kunnen maken. Er wordt niets aangeboden, vanuit de overtuiging dat daarmee voor later de vrijheid van keuze is gewaarborgd. Een merkwaardig gezichtspunt over onderwijs en opvoeding. Het einddoel is vrijheid, het gaat over religie en de methodisch-didactische werkvorm is 'niets aanbieden'. Deze overtuiging blijkt ook behoorlijk 'fanfare-geschetter-bestendig' te zijn, in die zin dat het 'hoe eerder, hoe beter' er geen grip op heeft. Soms spelen bij de ouder(s) negatieve ervaringen met de religieuze opvoeding uit hun eigen jeugd hierin een niet onbelangrijke rol. Die ervaringen kunnen de overtuiging versterken dat een kind moet worden vrijgelaten, om later zijn eigen religieuze keuze te kunnen maken.

In de voordrachtenreeks *Gezondmakend Onderwijs* stelt Rudolf Steiner de vraag: "Wat moeten we doen om ervoor te zorgen dat het

kleine kind later in het volle bezit van zijn vrijheidsbewustzijn kan komen?" Daarop volgt niet het antwoord 'niets', maar een diepgaande beschouwing over de ontwikkeling van kind tot volwassene. Die menskunde wordt vervolgens het fundament voor al het onderwijs en de opvoeding. Voor verschillende vakken en lessen beschrijft Rudolf Steiner hoe die zó gegeven kunnen worden, dat ze niet alleen aansluiten bij de ontwikkeling van het kind maar ook de opgroeiende jonge mens dienen, opdat hij later in het volle bezit van zijn vrijheidsbewustzijn kan komen. Steeds weer begint hij bij het kleine kind en beschrijft vervolgens de ontwikkeling tot de volwassenheid. Het is een ontwikkelingsrichting die met de stroom van het leven meebeweegt, die vooraan begint en menswording tot doel heeft.

Ook voor de religieuze opvoeding heeft Rudolf Steiner die ontwikkeling beschreven. Ook hier begint hij bij de vroege kindertijd tot aan een beleven van vrijheid voor eigen religieuze keuzes in de volwassenheid. Het gaat hierbij om de ontwikkeling van het gevoelsleven in het algemeen en niet om het aanleren van specifieke 'geloofsinhouden' in het bijzonder. Daarin vinden we al een belangrijk gezichtspunt, hoe de vrijheid van keuze een fundament krijgt en niet bij voorbaat verdrongen wordt door het onderwijs in verplichte geloofsinhouden.

Verbonden met de schepping en de wereldritmen

Het gaat in eerste instantie vooral om de ontwikkeling van de voorwaarden, om later in vrijheid voor een religie te kunnen kiezen en/of je bij een geloofsgemeenschap aan te sluiten. Dat gebeurt bij het jonge kind door het wekken en het versterken van gevoelens als vertrouwen, verbazing, eerbied, deemoed, vroomheid en dankbaarheid. In de dagelijkse gebaren die je maakt in de omgeving van het kleine kind ervaart het je stemming, je innerlijke gestemdheid. Het beleeft (met jou mee) of je de tafel gehaast en met tegenzin dekt, of dat je vol overgave en met aandacht

de borden neerzet en het bestek ernaast legt. Het beleeft zelfs mee, dat je in gedachten daarbij al de mensen betreft die straks aan tafel zullen zitten. In het kijken naar het schillen van een appel schilt het kleine kind innerlijk met je mee en ervaart hoe je innerlijke houding tot die appel is.

In die volle overgave aan je handeling bootst het kleine kind je na en wordt het gewekt voor de gevoelens, die aan je handelingen doel en richting geven. Door daarna samen met het kind fruit te schillen of een brood te bakken of de tafel te dekken, versterk je die gevoelens. Wanneer wij als ouders onze handen vouwen voor een gebed, leeft het kleine kind in die stemming mee. Gaandeweg zal het kind het gebed of een spreuk mee kunnen spreken en de eerbiedige stemming diep in zich opnemen. Het gebed of de spreuk die in eerbied wordt opgenomen is als een kiem, die verderop in het leven tot volle wasdom komt. In deze leeftijdsfase gaat het om het wekken en versterken van eerder genoemde gevoelens als vertrouwen, verbazing, eerbied, deemoed, vroomheid en dankbaarheid, waardoor het kleine kind (de mens) verbonden wordt met de schepping, met de geworden wereld van alles wat er is.

In de jaren daarna beleeft het kind in de taal die wij als volwassenen spreken hoe wij met de mensen en de wereld verbonden zijn. Het kind luistert naar ons spreken alsof het een handeling is. In het gesproken woord van de volwassene leert het kind de wereld kennen. De leerkracht of de priester vertelt in kleurrijke beelden zó over de mensen, de dieren, de plantenwereld en de mineralen, dat het kind in al die beelden mee beleeft hoe de mens daarin zijn plek heeft. In elk gesproken woord openbaart zich de binnenwereld van de volwassene. Zelfs in het grammaticaonderwijs krijgen de woordsoorten hun bijzondere betekenis in relatie tot de mens. 'Werkwoorden kun je doen' is een ontdekking of 'zelfstandige naamwoorden, die kun je niet doen, die zijn'.

De spelersgroep van het toneelstuk "Jeanne d' Arc", Andrieskerk Amsterdam

In de verhalen thuis, op school of in de kerk, in de toneelstukken over sagen, mythen en legenden, over geschiedenis en aardrijkskunde, in prachtige liederen in verschillende talen wordt invoelbaar hoe de mens in de schepping leeft en werkt. Wanneer kinderen toneelspe- len, verbinden zij zich intensief met de taal en de beelden van een verhaal. Zo leren ze al spelend, dat je altijd geholpen wordt – soms op geheel onverwachte wijze – hoe groot de nood ook is; ze leren dat beprovingen bij het leven horen en dat je daar aan groeit; ze leren wat sterven is, want dan ga je samen met de engel door de poort. Dan voelt het kind, hoe de mens verbonden is met de grote wereldritmen van de seizoenen, van geboorte, leven en dood, van dag en nacht en met alle windstreken.

In de leeftijd vanaf de puberteit gaat het om de ontwikkeling van wilskracht door het wek-

ken en het versterken van het denken over de wereld en over alle 'wereldgedachten' die door mensen gedacht zijn. De veelkleurige reacties van allerlei stoffen in de proeven tijdens de scheikundelessen worden bekeken, bestudeerd en doordacht. Geometrische vormen worden getekend en geconstrueerd. In een jeugdkamp ontstaan naar aanleiding van het kamphema allerlei inhoudelijke gesprekken. Het gaat behalve om de kunst van het heldere denken ook om het wekken van de vanzelfsprekendheid waarmee je doet wat je te doen hebt. En wel zo dat het eigen denken het handelen kracht, doel en richting geeft.

De vrije hand

Door het meedoen, het invoelen en het na- denken over de wereld, de mensen en zichzelf kan de diep gevoelde gedachte ontstaan, dat niet alleen de mens een bezielde wezen is,

maar dat alle materie en al wat leeft in wezen doordrongen is van scheppende geestkracht. Wanneer zulke gedachten leven in degenen die samen zorgen voor de opvoeding, krijgt het kind geschenken mee voor onderweg. Want al die ervaringen, belevingen en gedachten uit de kindertijd en jeugd zijn de bouwstenen voor het vermogen, om later als volwassene zelf de verbinding te kunnen zoeken met die geestwereld. Dat verlangen uit zich in een vrije wil, om de verbinding aan te kunnen gaan met een wereldreligie naar eigen keuze.

De overtuiging dat je een kind geen 'religieuze' opvoeding moet geven, zodat het vrij blijft om zelf later zijn keuzes te maken, haalt 'de geest' uit heel de opvoeding. Het plaatst uiteindelijk de mens in een wereld die als geestloos ervaren wordt. Maar daarmee ontnem je het kind ook de kans om gevoelens als oprechte vroomheid, toewijding en eerbiedskrachten in zich op te nemen, zoals het die kan ervaren in bijvoorbeeld een Adventstuin of de kinderdienst (1). Dan staat het kind later met lege handen in de wereld.

In welke religieuze stroming een kind opgroeit, is niet relevant, als het maar aan ons als opvoeders, op school, thuis en in de kerk, gevoelens als vertrouwen, verbazing, eerbied, deemoed, vroomheid en dankbaarheid kan beleven. Dan heeft het 'de vrije hand' om een eigen religieuze weg te gaan.

Wanneer de gedachte, dat een mens een bezielde wezen is, dat 'de geest een woning geeft', en de gedachte dat alle materie en al wat leeft in wezen doordrongen is van scheppende geestkracht, wanneer zulke gedachten door heel de opvoeding werkzaam zijn, dan schettert de fanfare een stuk minder. Dan wordt het 'hoe eerder, hoe beter' heel anders gehoord, veel meer in harmonie met al wat is, al wat leeft en al wat worden wil. Dan wordt het 'hoe eerder, hoe beter' weer dienstbaar aan het leven en klinkt steeds vaker als: 'alles op zijn tijd'.

(1) Zie ook het artikel 'Ster, zon en levensbron - over de zondagsdienst voor de kinderen' door Paul-Philippe Stevens in het Paasnummer 2015 van 'In beweging'.

Zomertijd

Een rijpingsproces in tien stadia

door Katarina Knijpenga (geestelijke in de gemeente Leiden)

In de maanden augustus en september rijpen de vruchten aan de bomen. Dit is een ingetogen proces. De vruchten nemen het zonlicht op en 'verinnerlijken' het tot een eigen kracht. Dit gebeuren weerspiegelt zich in hun gele en oranje kleuren. De rijpe vrucht laat de tak los waaraan hij vastzat

en wordt vrij. Hij bergt het zaad, de meest toekomstige vergeestelijkte vorm van het plantenwezen.

Hoe ervaren we de bovengenoemde tijd in het religieuze leven? Vindt daar ook een innerlijk proces plaats, waardoor een toekomst

stig geestelijk leven wordt ontwikkeld? De periode van eind juli tot eind september is de langste tussentijd ofwel trinitarische tijd in het cultische jaar, zoals het in de Christengemeenschap wordt gevierd. Deze tussentijd omvat de tien weken van de Johannes- tot de Michaëltijd (1).

De kleur aan het altaar en de gewaden is licht-violet. Aan het begin en het einde van de dienst horen we het trinitarische epistel, dat naar de drieheid van de Vader, de Zoon en de Geest verwijst. Binnen deze evenwichtige, gelijkblijvende cultische vorm beleef je de opeenvolging van de tien verschillende evangeliegedeelten (perikopen) als een dynamisch proces, een innerlijke weg die je langs tien stadia leidt.

Hieronder volgt het overzicht van de tien zomerperikopen:

1. Markus 8 - De belijdenis van Petrus
2. Mattheüs 7 - De Bergrede: Oordeelt niet!
3. Lukas 15 - Drie gelijkenissen over het verloren gaan en terugvinden
4. Lukas 9 - De uitzending van de twaalf en de spijziging van de vijfduizend
5. Lukas 18 - De genezing van de blinde bij Jericho
6. Markus 7 - De genezing van de doofstomme
7. Lukas 10 - De uitzending van de zeventig
8. Lukas 17 - De vraag naar meer geloof
9. Mattheüs 6 - De Bergrede: Vergaart u geen aardse schatten!
10. Lukas 7 - De opwekking van de jongeling te Naïn

Van Johannes naar Michaël

In dit overzicht valt op dat de evangelist Lukas het meest aan het woord komt. Zijn evangelie richt zich bij uitstek op de zielsontwikkeling van de mens. Welke stadia doorloopt de ziel op de weg die door de verschillende perikopen heen wordt beschreven?

De weg begint met de belijdenis van de mensenziel die zich met Christus heeft verbonden en doet een appèl aan de wil. Het woord 'oordeelt niet' in de tweede perikoop

daarentegen, richt zich tot het denken. Het gaat erom het verstandelijke kritische denken om te vormen en de wereld, vrij van elk oordeel, waar te nemen en te ontmoeten. De derde perikoop leidt tot zelfkennis. In de gelijkenis van de verloren zoon wordt dit op een dramatische wijze beschreven: hij heeft zijn erfdeel verbrast en ondergaat honger, gebrek en vernedering. In de hoogste nood komt hij tot inkeer, erkent zijn dwaling en wordt als zoon weer opgenomen in het huis van de Vader. Vaak zijn het juist de moeilijke, smartelijke ervaringen die je verder brengen op je innerlijke weg.

Met de vierde perikoop, de uitzending van de twaalf en de spijziging van de vijfduizend, begint een nieuwe fase op deze weg. De ziel leert afzien van haar eigen wil om een hogere wil te dienen. Als vijfde en zesde perikoop volgen twee genezingen. De ziel heeft nieuwe vermogens ontwikkeld in het zien, horen en spreken. Zij is toegerust voor de volgende stap: de uitzending van de zeventig, om te werken als 'lam te midden van wolven'. Na elke uitademing is een inademing nodig. Zo volgt op de uitzending van de zeventig de perikoop over het gesprek van de apostelen met Christus, waarin de vraag centraal staat: 'Geef ons meer geloof!' Het einde van de weg komt in zicht. Nog een keer klinken woorden uit de Bergrede in de negende perikoop: 'Vergaart u geen aardse schatten!' Hoe moeilijk is het voor de mens die in de wereld van de Mammon leeft, zijn ziel te vrijwaren van deze macht! Als laatste perikoop volgt de opwekking van de jongeling te Naïn. De herfst is begonnen, de nachten lengen, de zomerse natuur vergaat. Dit is echter ook de tijd waarin de ziel de roep verneemt van de Geest. Deze leidt haar tot een nieuwe geboorte en wekt in haar de innerlijk vrije mens. In de Johannestijd klinkt de oproep van de Doper: 'Kom tot innerlijke ommekeer!' In de tien stadia, zoals die aangeduid zijn in de evangeliegedeelten van de zomertijd, is hiertoe een weg gegeven. Stap voor stap werk je aan deze innerlijke ommekeer, om je

er zo op voor te bereiden een medewerker van God te worden, waartoe Michaël ons oproept. De twee genezingen in de vijfde en zesde perikoop zijn op deze weg te beleven als een keerpunt van waaruit je het tweede deel van de weg kunt gaan met een nieuw zien, een nieuw horen, een nieuw spreken. Met de vruchten die in de nazomerse weken rijpen, schenkt de natuur kiemen voor de toe-

komst van mens en aarde. In de religieuze ziel van de mens kan in deze tijd het vermogen rijpen om in vrijheid de doorchristelijking van mens en aarde te dienen.

(1) Wanneer de 29e september, de eerste dag van de Michaëltijd, op een zondag valt, duurt deze tijd slechts negen weken.

'Stilleven met vruchten', Jacob van Walscapelle (1727), Rijksmuseum Amsterdam

De lichtkracht van een ideaal

door Judith Slokker (gemeente Alkmaar)

Op de laatste dag van de Epifanietijd in 2014 wordt Edith Schoneveld tot priester gewijd. Ze wordt uitgezonden naar de gemeente Zeist. Judith Slokker zocht haar op voor een kennismakingsinterview.

Edith wordt geboren in 1958 in het nog kleine Hoofddorp, vlakbij Schiphol. In het gezin is al een dochter en na Edith wordt nog een meisje geboren. Over haar biografie zegt ze: "Die is niet zo eenvoudig, omdat ik geen gemakkelijke jeugd heb gehad." Als kind geniet ze enorm van de bijbelverhalen op school. Ze fantaseert dat ze, net als Christus, mensen kan genezen en kan opwekken uit de dood. Want Jezus had gezegd, dat zijn leerlingen dat konden als hun geloof groot genoeg was. Edith's geloof is groot genoeg, voelt ze. Ze ziet als klein kind beelden voor zich van hoe ze later, als ze groot is, mensen over Christus vertelt. Als ze tien is, vertelt de meester op school verhalen over zendelingen in Afrika. Edith's religieuze ideaal wordt aangekraakt, ze wil ook zending worden in Afrika.

Door het verschijnen van publicaties over de Tweede Wereldoorlog gaat haar vader twijfelen aan zichzelf, aan het goede in de mens en aan zijn geloof. Edith is dan veertien. Dit geeft haar de ruimte om haar eigen geloof te zoeken; blijkbaar kun je keuzes maken. "Het heeft mij ervoor behoed dat ik vast kwam te zitten in een religieus kader." Ze laat de kerk los.

Presteren

Na haar middelbare school wil Edith weg uit het ouderlijk huis en ze gaat de verpleging in. Ze gaat met zieke mensen om en leert de medische wereld kennen. Na twee jaar maakt ze de overstap naar de Sociale Academie, waar ze 'Personeel en Organisatie' gaat studeren.

Als ze 21 is ontmoet ze de man met wie ze negen jaar samen zal zijn. Hij is theatermaker en theatertechnicus, waardoor Edith veel avonden doorbrengt in het LAK-theater in Leiden. In deze tijd komt ze in aanraking met kunst en met mensen die hun leven vormgeven vanuit hun interesses en idealen. Dit opent voor haar een heel nieuw venster op de wereld. Het confronteert haar ook met het contact dat ze verloren heeft met haar eigen ideaal, haar eigen licht.

Via haar vriend leert ze de antroposofie kennen, waardoor haar religiositeit met volle kracht terugkeert. Inmiddels is Edith werkzaam als personeel- en organisatieadviseur bij diverse welzijnsorganisaties in Amsterdam. Ze raakt geboeid door het interculturele karakter van deze organisaties en zet zich in voor een personeelsbeleid dat is afgestemd op mensen die vanuit diverse culturele achtergronden met elkaar samenwerken. Haar tweede partner, die ze op haar werk leert kennen en met wie ze twintig jaar samen

blijft, is van Surinaamse afkomst. Toch heeft Edith nog niet haar droombaan gevonden, "omdat het in dit werk toch altijd over presteren gaat en ik veel meer geïnteresseerd ben in de diepere achtergronden van mensen." Als ze 35 is, brengt een acute ziekte haar dicht bij de dood. Ze wisselt van werkkring en gaat in een ziekenhuis in Leiden werken.

Openlijk werken

Edith is 43 als ze begint aan de opleiding voor biografisch coach. Wanneer ze als personeelsadviseur een manager moet coachen die met ontslag bedreigd wordt, krijgt ze meteen de gelegenheid haar studie toe te passen. Terloops vertelt ze over het 'vier-velden traject' waarmee in de opleiding wordt gewerkt. "Dat wil ik!" roept de manager enthousiast uit. Op hoop van zegen gaat Edith met dit antroposofische model werken en het resultaat is zo verbluffend, dat de één na de ander zich bij haar meldt voor coaching. Edith is nu echt gelukkig in haar werk. Ze krijgt vleugels, want ze kan het 'Ik' in de mensen aanspreken en werken in verbinding met Christus. Helaas kan ze dat niet openlijk benoemen op haar werk.

Hoewel de managers zien dat haar manier van coachen zeer werkzaam is, wordt ze op een gegeven moment toch weg georganiseerd. De coaching zal voortaan van buitenaf worden ingehuurd. Dit brengt Edith ertoe haar eigen praktijk op te richten, *Libertijn*.

Als Edith 48 is, brengt een levenscrisis haar ertoe om de mensenwijdingsdienst te bezoeken.

Ze ervaart dat het allemaal waar is wat daar klinkt. Wanneer ze uitgenodigd wordt mee te doen aan een groepje ter oriëntering op het lidmaatschap, is ze verbaasd over de omvang van haar 'ja'. Ze voelt het als wereldomspannend, als een bron die ontspringt.

Libertijn loopt zo goed, dat Edith plannen maakt om haar praktijk uit te breiden. Maar innerlijk voelt ze dat ze dat niet écht wil. Roerend in een pan tomatensoep komt als bij inslag de vraag in haar op: Zou het priesterschap iets voor mij zijn? Ze begrijpt ineens de beelden die ze voor zich zag als kind en ook waarom ze steeds voelt dat ze nog altijd niet gevonden heeft wat ze zoekt. Ze spreekt er met anderen over, oriënteert zich in Stuttgart en Hamburg. Twee jaar nadat ze lid is geworden van de Christengemeenschap begint ze aan haar studie in Hamburg. In 2014 wordt ze gewijd. Ze kan nu openlijk voor en met Christus' licht werken.

Over de Christengemeenschap zegt Edith: "We noemen ons een 'beweging tot religieuze vernieuwing'. Dat doet een appèl aan ons, om voortdurend te toetsen of we nog voldoende bewegen en vernieuwen. Zijn we interessant genoeg voor mensen van deze tijd, die op zoek zijn naar het wezenlijke in hun leven? Het woord 'christelijk' roept bij veel mensen weerstand op, het wordt ervaren als ouderwets en achterhaald. Hoe kunnen we met het splinternieuwe, dat de Christengemeenschap te bieden heeft, aansluiten bij deze tijd? Steeds weer met elkaar in gesprek gaan over vernieuwing, daar loop ik warm voor."

Boeken

Mijdt hete hangijzers niet

De sacramenten van het altaar, het gesprek, het huwelijk

De sacramenten in de Christengemeenschap, deel 2

Marianne de Nooij, Bart Hessen en Myriam Driesens

Uitg. Cichorei, 60 p., €10

door Judith Slokker (gemeente Alkmaar)

Na het eerste deel (over de doop, de zondagsdienst voor de kinderen en de jeugdwijding) biedt dit tweede deel in de serie over de sacramenten van de Christengemeenschap achtergrondinformatie over de sacramenten die

horen bij de volwassenheid: de mensenwijdingsdienst en de priesterwijding – beide sacramenten van het altaar – het sacramentele gesprek van de biecht en de huwelijkswijding. Als een gids wijst het de lezer op de vele concrete zintuiglijke waarnemingen die je kunt hebben aan de mensenwijdingsdienst, om dan een voorzichtige stap naar het niet-zintuiglijk waarneembare te doen. Dan gaat het boekje de lezer voor in de intieme ruimte van het sacramentele gesprek, waar het erom gaat 'de taal van het lot te leren verstaan'. Ten slotte maakt het een weids gebaar en schildert de huwelijkswijding als sacrament met een historische en maatschappelijke inbedding, als sociaal sacrament. Degene die kennismaat met de Christengemeenschap kan aan het boekje zeker een

houvast hebben. Niet alleen voorziet het vele symbolen van ondertiteling, het reikt ook beelden aan waarmee je de onderliggende processen kunt navoelen. Dat geldt voor vele beelden bij de zeven delen van de huwelijkswijding. En ook voor de sfeer van het biechtgesprek, waarvoor wordt verwezen naar de Emmaüsangers.

Maar ook wie al langer vertrouwd is met de sacramenten van de Christengemeenschap kan verrast worden door het boekje. Zo worden de vier delen van de mensenwijdingsdienst vergeleken met opeenvolgende stadia in het ontwikkelen van een vriendschap. Ook de beschrijving van de priesterwijding als bijzondere mensenwijdingsdienst werkt verfrissend. En de illustratie van de Rozenkruisers bij het symbool van de stokjes in de huwelijkswijding maakt nog weer nieuwe duidingen en verbindingen mogelijk.

In al zijn beknoptheid mijdt het boekje de hete hangijzers niet. Zo wordt aan het woord

(zonde-) krankheid aandacht besteed. Op de slechte naam die de biecht vanuit de geschiedenis meedraagt wordt kort ingegaan, om dan zeer helder te maken waar het bij het sacramentele gesprek, de biecht, om gaat: om het uitnodigen van Christus, als drager van je 'hogere Ik', om mee te luisteren en mee te spreken.

Naast een hoofdstukje over partners van hetzelfde geslacht, is ook aan het vooruit schijnen van de man en het volgen van de vrouw in de huwelijkswijding een hoofdstuk gewijd. Wat wordt hiermee bedoeld? De te diep geïncarneerde man "moet zijn op aarde gerichte denken en willen openstellen voor de geest. Met het licht van de Herrezeene dat hem hierin tegemoet komt, kan hij de weg van de vrouw beschijnen". Doordat hij in het aardse het geestelijke terug vindt, kan de vrouw ook dieper incarneren. Ze volgt hem bovendien met haar aandacht in de stervensprocessen die hij daaraan doormaakt. Even lijkt het alsof het boekje concrete voorbeelden voor het dagelijkse leven geeft. Maar nee, het leven naar de principes van de huwelijkswijding is voor ieder paar anders. Het wat onbevredigde gevoel dat hierbij achterblijft is tegelijk ook een aansporing tot nadere verkenning.

Kortom, een geslaagde inleiding!

Dankbaarheid van je kind

Ontspannen opvoeden in 12 stappen

Christiane Kutik

Uitg. Christofoor, 96 p., €12,50

door Nadine Vink-Boers (gemeente Rotterdam)

Ontspannen opvoeden in 12 stappen van Christiane Kutik is een heerlijk concreet boekje met herkenbare voorbeelden voor vaders en moeders met jonge kinderen. De hoofdstukjes zijn overzichtelijk en los van elkaar te lezen, wat fijn is in een druk bestaan met kinderen. In

elk hoofdstuk behandelt de schrijfster een basaal thema dat voor elk kind belangrijk is, zoals: duidelijke rolverdeling, regels, regelmaat, rust, rituelen in de opvoeding. Aan de hand van concrete praktijkvoorbeelden uit het leven van kinderen en hun ouders geeft zij treffend weer, hoe het omgaan met zo'n thema een bepalende invloed heeft op het opgroeiende kind, de lerende ouder en het gezinsleven. En vooral ook laat zij zien hoe een juiste hantering van zo'n thema meer ontspanning kan brengen in het opvoeden.

De meeste ouders zijn zich wel bewust van het belang van de basiskwaliteiten in een opvoeding en kunnen die ook vaak wel aanbieden. Zoals op vaste tijden eten, drie keer per dag eten, vaste bedtijden, activiteiten afwisselen met rust, warm genoeg kleden, niet schreeuwen tegen je kind. Maar dat bewustzijn is toch vaak minder expliciet dan je zelf denkt. Je voelt ergens wel dat dingen belangrijk zijn, maar hoe iets aan te pakken wat niet lekker loopt? Hoe breng je wat als belangrijk aanvoelt in praktijk?

Ik heb zelf met mijn man een jongen van vier en een meisje van één. Ik geniet erg van het gezinsleven! Daarnaast zijn er zeker ook momenten van stress, frustratie en conflicten met de kinderen. Zo'n situatie kan voorkomen als ik moe ben en we bijna moeten vertrekken. Ik ben dan bijvoorbeeld boven met mijn dochtertje bezig en roep naar mijn zoontje beneden dat hij vast zijn jas aan moet trekken. Vervolgens kom ik beneden en is hij aan het spelen. Waarop ik dan met een geïrriteerde houding en met stemverheffing mijn zoontje zeg nu zijn jas aan te trekken. Hij reageert dan heftig op mij door te zeggen dat ik stom ben, o.i.d.

In hoofdstuk 1 beschrijft de auteur het thema rolverdeling en geeft hierbij vijf praktische punten aan die, wanneer je ze verzuimt in te zetten, vaak tot moeilijkheden leiden. De vijf 'Aans':

1. Volkomen Aandacht.
2. Aanspreken bij zijn/haar naam.
3. Aankijken.
4. Aanwijzing geven.
5. Blijven Aanhouden.

Dit was voor mij een eye-opener, omdat ik in de situatie zoals hierboven beschreven vaak niet mijn aandacht bij mijn zoontje heb. Ik spreek hem vaak niet aan bij zijn naam en maak ook geen oogcontact. Ik geef mijn kind van vier (!) een opdracht vanuit een andere ruimte en verwacht dat hij doet wat ik zeg! Maar nu pas ik deze vijf 'Aans' veel vaker toe en het werkt goed. Ik maak echt contact met mijn zoontje en je voelt een dankbaarheid en respect uitgaan van je kind, omdat je zo met hem omgaat.

Natuurlijk lukt dit niet altijd, maar dit boekje op mijn nachtkastje helpt mij dan weer concreet te worden in de opvoeding. Al met al, een aanrader om meer ontspanning en plezier te brengen in het opvoeden.